

РОЗДІЛ 12. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.59>

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА – КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ГІДНОГО ЖИТТЯ

Берч В.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

Ужгородського національного університету,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

Берч В.В. Репродуктивні права – ключова складова гендерної рівності та гідного життя.

Встановлено, право на вільний вибір щодо репродукції впливає із конституційного права на особисту свободу і недоторканість особи. Репродуктивні права є невід'ємною частиною прав людини і займають важливе місце в глобальних дискусіях про гендерну рівність, здоров'я жінок та розвиток суспільства. Ці права визнаються як важливий аспект гідного життя кожної людини та ключова умова становлення гендерно рівних суспільств. Репродуктивні права також включають право на доступ до інформації та послуг щодо сексуального та репродуктивного здоров'я.

Зауважено, принцип недискримінації є основоположним у сучасних правозахисних стандартах. Відповідно до цього принципу, всі люди мають однакові права та свободи, незалежно від способу їх народження. Тобто, клонована особа повинна мати ті ж права, які гарантуються іншим людям. Однією з основних прав людини є право на власне ім'я та ідентичність тому клонована особа також повинна мати право на власне ім'я та особисту ідентичність. Підходи до клонування та ставлення до клонованих осіб можуть змінюватися з розвитком науки та технологій. Важливо розглядати права клонованих осіб в контексті сучасних реалій та стандартів. Отже, враховуючи зазначені причини, ми вважаємо, що клоновані особи повинні мати права, аналогічні правам інших людей, і не підтримуємо тезу про обмеження їх прав.

Підкреслено, гендерні стереотипи і соціокультурні норми впливають на сприйняття та реалізацію репродуктивних прав в різні способи, і це є ключовою проблемою у забезпеченні рівних можливостей для всіх груп населення. Так, соціокультурні норми також можуть обмежувати доступ до інформації про репродуктивне здоров'я та методи контролю репродукції. Особи можуть не мати можливості дізнатися про доступні варіанти та послуги через стереотипи або культурні обмеження. Також гендерні стереотипи можуть створювати психологічний тиск на осіб, які виходять за межі загальноприйнятих норм у справах репродукції.

Визначено, боротьба з гендерними стереотипами та культурними обмеженнями є ключовою умовою для забезпечення поваги до репродуктивних прав та їхньої реалізації для всіх. Важливо створювати середовище, де кожна людина має можливість приймати свої репродуктивні рішення на основі власних переконань і потреб, незалежно від гендерних стереотипів і культурних норм.

Ключові слова: права і свободи, соматичні права, право на репродукцію, клонування, гендер-на рівність, гідне життя.

Berch V.V. Reproductive rights are a key component of gender equality and a dignified life.

It has been established that the right to free choice regarding reproduction derives from the constitutional right to personal freedom and inviolability of the person. Reproductive rights are an integral part of human rights and occupy an important place in global discussions about gender equality, women's health and social development. These rights are recognized as an important aspect of the dignified life of every person and a key condition for the establishment of gender-equal societies.

Reproductive rights also include the right to access sexual and reproductive health information and services.

It was noted that the principle of non-discrimination is fundamental in modern human rights standards. According to this principle, all people have the same rights and freedoms, regardless of the way they were born. That is, the cloned person must have the same rights that are guaranteed to other people. One of the basic human rights is the right to one's own name and identity, so the cloned person should also have the right to one's own name and personal identity. Approaches to cloning and attitudes towards cloned individuals may change with the development of science and technology. It is important to consider the rights of cloned persons in the context of modern realities and standards. Therefore, taking into account the stated reasons, we believe that cloned persons should have rights similar to the rights of other people, and we do not support the thesis of limiting their rights.

It is emphasized that gender stereotypes and sociocultural norms affect the perception and implementation of reproductive rights in different ways, and this is a key problem in ensuring equal opportunities for all population groups. Thus, sociocultural norms can also limit access to information about reproductive health and reproductive control methods. Individuals may not be able to learn about available options and services due to stereotypes or cultural limitations. Also, gender stereotypes can create psychological pressure on persons who go beyond the generally accepted norms in matters of reproduction.

It has been determined that combating gender stereotypes and cultural limitations is a key condition for ensuring respect for reproductive rights and their realization for all. It is important to create an environment where each person has the opportunity to make reproductive decisions based on their own beliefs and needs, regardless of gender stereotypes and cultural norms.

Key words: rights and freedoms, somatic rights, right to reproduction, cloning, gender equality, dignified life.

Постановка проблеми. Актуальність статті залишається надзвичайно цінною у сучасному світі. Незважаючи на багато досягнень в цій сфері, існують численні виклики та проблеми, які вимагають постійної уваги та прийняття відповідних рішень. Пандемія COVID-19 спричинила серйозний вплив на доступ до послуг репродуктивного здоров'я у багатьох країнах. Обмеження, стрес та перерви в медичних послугах призвели до ускладнень у плануванні сім'ї та збільшення числа непланованих вагітностей. Окрім цього, у багатьох країнах продовжуються дискусії та протистояння щодо абортів. Законодавство стосовно абортів може обмежувати або забезпечувати доступ до цієї послуги, що стає об'єктом суперечок та акцій правозахисників.

Питання репродуктивних прав для трансгендерних та неконформних осіб стають все більш актуальними та потребують особливої уваги та захисту. Для трансгендерних та неконформних осіб доступ до медичної допомоги, пов'язаної з репродуктивним здоров'ям, може бути обмеженим або складним. Це стосується, наприклад, доступу до переходу в іншу гендерну роль, зокрема, до операцій або гормональної терапії, а також до послуг, пов'язаних із репродукцією. Трансгендерні чоловіки (особи, прийняли чоловічу ідентичність, але мають фізіологію жінки) можуть стикатися з унікальними викликами та потребами під час вагітності та народження, що може включати надання гендерно-чутливого медичного обслуговування та психосоціальної підтримки. Законодавство, яке стосується прав трансгендерних та неконформних осіб на репродукцію та планування сім'ї, може варіюватися в різних країнах і регіонах. Багато законів щодо цього питання є дискусійними та потребують реформування.

Також варто підкреслити, що технологічний прогрес у галузі репродукції породжує нові етичні та правові питання, які потребують регулювання.

Усі ці аспекти свідчать про актуальність теми репродуктивних прав та необхідність продовження діалогу для забезпечення цих прав на практиці в усьому світі. Репродуктивні права залишаються важливою складовою глобальних зусиль у напрямку створення більш справедливого і гендерно рівного суспільства.

Стан опрацювання. Проблематика соматичних прав була предметом дослідження таких учених як: Ю. Бисага, Д. Белов, М. Белова, А. Зайцева, Я.Кузьменко, Г.Романовський, Б. Щербина та ін.

Метою статті є дослідження репродуктивних прав як ключової складової гендерної рівності та гідного життя.

Виклад основного матеріалу. Термін «соматичні права» використовується для позначення прав, пов'язаних з фізичним тілом людини і контролем за ним. Ці права включають в себе право на особисту недоторканість, приватність, гідність та контроль за власним тілом. Соматичні права визнають, що людина має право приймати рішення щодо свого тіла, включаючи вирішення питань, пов'язаних зі здоров'ям, репродукцією, медичними втручаннями і т. д. Ці права часто визнаються як основоположні для гідного і вільного життя кожної людини, і вони захищені законами та міжнародними конвенціями.

Походження терміну «соматичний» коріниться у давньогрецькому слові *soma*, що означає «тіло». У XIX столітті німецький зоолог А. Вейсман ввів цей термін у науковий обіг для позначення фізичної складової організму, його тіла, яке є смертною. Термін «соматичні права» виник внаслідок роботи правознавця В.І. Крусса, який вважав, що ці права виникають з права людини на самостійне володіння та розпорядження своїм фізичним тілом. [1, с. 21].

Право на вільний вибір щодо репродукції впливає із конституційного права на особисту свободу і недоторканість особи. Репродуктивні права є невід'ємною частиною прав людини і займають важливе місце в глобальних дискусіях про гендерну рівність, здоров'я жінок та розвиток суспільства. Ці права визнаються як важливий аспект гідного життя кожної людини та ключова умова становлення гендерно рівних суспільств. Репродуктивні права також включають право на доступ до інформації та послуг щодо сексуального та репродуктивного здоров'я.

Дослідник А. Головащук у одній із своїх праць запропонував розглядати репродуктивні права як витоки права на здоров'я та особисті немайнові права фізичної особи, що стосуються репродуктивного здоров'я людини. Ці права включають в себе можливість особи вільно визначати питання щодо народження дітей, кількості та інтервалів між народженням дітей, а також використання допоміжних репродуктивних технологій [2, с. 32]. Право на репродуктивний вибір включає в себе можливість приймати рішення про народження дітей без будь-якої форми дискримінації, погроз або насильства, а також право на отримання необхідної інформації.

В сучасній науці існують три основних підходи до розуміння репродуктивних прав. Перший з них вважає, що термін «репродуктивні права» використовується переважно в соціології та демографії, і його застосування в юриспруденції є умовним. Другий підхід вказує на зв'язок між міжнародними джерелами та потребою впровадження ідей, виражених у цих джерелах, у внутрішньому законодавстві країни. Третій підхід визнає, що репродуктивні права мають унікальну природу та відображаються в основних правах та свободах людини [3].

Важливим у аспекті досліджуваною нами проблематики є розгляд питання клонування. Як зауважує І.І. Мар'юк, особа, яка була клонована при народженні, отримує ті ж самі права, що і особа, яка народилася природним шляхом. Різниця полягає лише у визначенні обсягу цих прав, іншими словами, у правах, які не є властивими природному народженню такої особи (наприклад, право на батьківське ім'я і т. д.) [4, с. 139]. Ми не поділяємо таку позицію, оскільки принцип недискримінації є основоположним у сучасних правозахисних стандартах. Відповідно до цього принципу, всі люди мають однакові права та свободи, незалежно від способу їх народження. Тобто, клонована особа повинна мати ті ж права, які гарантуються іншим людям. Однією з основних прав людини є право на власне ім'я та ідентичність тому клонована особа також повинна мати право на власне ім'я та особисту ідентичність. Підходи до клонування та ставлення до клонованих осіб можуть змінюватися з розвитком науки та технологій. Важливо розглядати права клонованих осіб в контексті сучасних реалій та стандартів. Отже, враховуючи зазначені причини, ми вважаємо, що клоновані особи повинні мати права, аналогічні правам інших людей, і не підтримуємо тезу про обмеження їх прав.

Звернемо увагу на той факт, що гендерні стереотипи і соціокультурні норми впливають на сприйняття та реалізацію репродуктивних прав в різні способи, і це є ключовою проблемою у забезпеченні рівних можливостей для всіх груп населення. Так, соціокультурні норми також можуть обмежувати доступ до інформації про репродуктивне здоров'я та методи контролю репродукції. Особи можуть не мати можливості дізнатися про доступні варіанти та послуги через стереотипи або культурні обмеження. Також гендерні стереотипи можуть створювати психологічний тиск на осіб, які виходять за межі загальноприйнятих норм у справах репродукції.

З урахуванням цих аспектів стає очевидним, що боротьба з гендерними стереотипами та культурними обмеженнями є ключовою умовою для забезпечення поваги до репродуктивних прав та їхньої реалізації для всіх. Важливо створювати середовище, де кожна людина має можливість

приймати свої репродуктивні рішення на основі власних переконань і потреб, незалежно від гендерних стереотипів і культурних норм.

Релігійні переконання та доктрини можуть мати значний вплив на сприйняття та реалізацію репродуктивних прав у різних релігіях і культурах. Цей аспект може бути особливо складним у контексті сучасного суспільства, де релігія і секулярні цінності іноді перетинаються або суперечать один одному.

Значна частина релігій, зокрема католицизм і іслам, вважають аборт гріховним або забороненим, що може створювати конфлікти з правами жінок на вільний вибір щодо свого репродуктивного життя та доступом до безпечних абортів. Деякі релігійні групи вважають, що сексуальне виховання та інформація про контрацепцію порушують їхні моральні переконання, що може впливати на доступ до сексуальної освіти та послуг контрацепції. В окремих релігійних культурах існує практика полігамії, яка може впливати на різноманітні аспекти репродукції та сімейного планування. Також релігійні погляди можуть впливати на рішення щодо евтаназії чи відмови від медичної допомоги. У цьому контексті варто підкреслити, що вирішення таких конфліктів може потребувати діалогу та пошуку компромісів між релігійними переконаннями та правами людини.

Зауважимо, що репродуктивні права сприяють збільшенню рівності шансів для всіх осіб, незалежно від їхнього гендеру, сексуальної орієнтації та етнічної приналежності. Вони надають можливість кожній людині приймати важливі рішення щодо свого репродуктивного життя. Також досліджувані права гарантують жінкам доступ до необхідної медичної допомоги, у тому числі антенатальної та постнатальної догляду, контрацепції та послуг абортів.

Висновки. Репродуктивні права є фундаментальними правами людини і важливою складовою гендерної рівності та гідного життя, що простежується через такі ключові аспекти:

- 1) репродуктивні права визнаються як частина загальних прав людини, які є невід'ємними та незмінними; кожна людина має право на свободу вибору та контроль над своїм репродуктивним життям;
- 2) забезпечення репродуктивних прав допомагає боротьбі з гендерними нерівностями – жінки і чоловіки повинні мати однаковий доступ до послуг репродуктивного здоров'я та можливість приймати рішення про свою сім'ю на рівних умовах;
- 3) репродуктивні права включають у себе доступ до якісної медичної допомоги під час вагітності, пологів та післяпологового періоду, що забезпечує здоров'я жінок і допомагає уникнути небезпечних ускладнень;
- 4) репродуктивні права сприяють зменшенню гендерних нерівностей, оскільки надають жінкам контроль над своєю репродуктивністю та можливість планувати сім'ю відповідно до своїх бажань і можливостей;
- 5) забезпечення репродуктивних прав покращує якість життя та дозволяє сім'ям планувати свій розмір і склад, враховуючи свої ресурси та потреби.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк В.В. Соматичні права людини з позицій юридичної антропології. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 20–27.
2. Головащук А.П. Місце репродуктивних прав у системі особистих немайнових прав фізичних осіб. *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8-9 квіт. 2016 р. Київ, 2016. С. 29–32.
3. Рябенко О.В. Право фізичної особи на репродукцію (відтворення): поняття та історико-правові аспекти становлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 148–151.
4. Мар'юк І.І. Захист соматичних прав людини в українському та зарубіжному законодавстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 138–141.
5. Byelov D., Hromovchuk M., Development of theoretical and legal approaches to understanding the essence of somatic human rights in the process of biomedical research. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. № 1. С. 12–15.
6. Белов Д., Громовчук М., Штучне запліднення: релігійні та правові засади. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 2. S. 51–55.